

Сучасныя беларускія даследаванні знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай

ДЗЕМІДОВІЧ А. В.,

канд. гіст. навук, дац.,

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Пры аналізе стану сучасных беларускіх даследаванняў знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай можна вылучыць некалькі перыядаў у іх развіцці (зразумела, з пэўнай доляй умоўнасці).

Першы перыяд — пачатак-канец 1990-х гг. Гэты час быў адзначаны з'яўленнем зацікаўленасці да палітычнай гісторыі мінулага Беларусі ўвогуле і знешняй палітыкі ў прыватнасці. Гэтаму садзейнічаў шэраг падзей, і ў першую чаргу станаўленне суверэннай Рэспублікі Беларусь. Айчынная гістарыяграфія ў гэты час рабіла першыя крокі па асэнсаванні палітычнай спадчыны Рэчы Паспалітай з нацыянальных пазіцый (адбываўся зварот да тых тэм, якія былі занятыя ў савецкія часы, падвяргаліся рэвізіі папярэднія ацэнкі і высновы, папулярызавалася дзейнасць беларускіх палітычных дзеячаў эпохі ВКЛ і Рэчы Паспалітай). Аднак праца — артыкулаў, а тым больш манаграфій — у гэты перыяд з'явілася няшмат. Сярод даследчыкаў, якія стаялі ля вытокаў сучаснай гістарыяграфіі праблемы, варта ўзгадаць А. П. Грыцкевіча (серыя артыкулаў у часопісе «Спадчына» за 1994 г. пад назвай «Гісторыя геапалітыкі Беларусі»); Г. М. Сагановіча (дзве манаграфіі — «Войска Вялікага княства Літоўскага ў XV–XVII стст.» і «Невядомая вайна: 1654–1667 гг.»); аўтараў біяграфічных нарысаў — І. В. Саверчанку («Канцлер Вялікага Княства Літоўскага: Леў Сапега», «Астафей Валовіч: гісторыка-біяграфічны нарыс»), М. М. Чарняўскага («Правадыр крылатых вершнікаў: Ян Караль Хадкевіч»).

Некаторыя аспекты знешнепалітычнай дзейнасці Рэчы Паспалітай даследавалі ў 1990-я гг. У. Е. Снапкоўскі, В. І. Бобышаў, Л. Л. Міхайлоўская, А. В. Ціхаміраў, У. І. Пашкевіч, А. А. Яноўскі.

Менавіта ў гэты перыяд былі створана кафедра міжнародных адносін і факультэт міжнародных адносін БДУ. Гэта садзейнічала не толькі актывізацыі навуковай дзейнасці ў кірунку адзначанай праблемы (у межах навуковай школы міжнародных даследаванняў, а таксама навуковай школы знешняй палітыкі Беларусі), але і выкладанню вучэбных

дысцыплін, якія сваім зместам прадугледжвалі зварот да знешнепалітычнага вопыту мінулага: «Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі», «Гісторыя дыпламатычнай службы Беларусі», «Гісторыя міжнародных адносін».

Такім чынам, менавіта ў 1990-х гг. быў зроблены значны задзел у даследаваннях знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай. Гэта было прадэкспавана самым часам, і сярод прычын, якія абумовілі зварот да праблемы, бадай, найбольш галоўнай з'яўлялася неабходнасць асэнсавання месца Беларусі ў сучасным свеце.

Пачаткам другога перыяду ў станаўленні сучасных беларускіх даследаванняў знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай можна ўмоўна лічыць мяжу канца 1990-х гг. — пачатку 2000-х гг. Беларуская гістарыяграфія прабемы мела ўжо пэўны падмурак: некаторыя напрацоўкі, запатрабаванасць грамадствам.

Сярод адметных рыс гэтага перыяду можна вылучыць наступныя: адбываецца больш інтэнсіўнае даследаванне знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай (узрастанне колькасці прац навуковага характару, абарона кандыдацкіх дысертацый, правядзенне навуковых мерапрыемстваў); праяўляецца спецыялізацыя даследчыкаў, якія абралі пэўныя тэмы альбо перыяды.

У першыя дзесяцігоддзі XXI ст., як ужо адзначалася, у Беларусі былі абаронены кандыдацкія дысертацыі па знешнепалітычных праблемах Рэчы Паспалітай: В. І. Бобышава (2001 г.), В. І. Лазоркінай (2009 г.), А. К. Шымак (2010 г.), А. В. Дзямідовіч (2012 г.), В. У. Якубава (2013 г.), С. А. Лашкевіча (2014 г.).

Неабходна заўважыць, што праблемы знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай разглядаюцца даследчыкамі як непасрэдным, так і ўскосным чынам. Кола даследчыкаў, для якіх у рознай ступені характэрны зварот да акрэсленай праблематыкі, дастаткова шырокае. Неабходна ўзгадаць працы Г. М. Сагановіча, П. А. Лойкі, У. Е. Снапкоўскага, А. М. Янушкевіча, У. А. Падалінскага, А. А. Радамана. Некаторыя даследаванні дадзеных аўтараў прысвечаны асобным праблемам знешняй палітыкі Рэчы Паспалітай, альбо закранаюць іх праз прызму ўнутрыпалітычных аспектаў развіцця дзяржавы.

Гісторыі знешняй палітыкі Беларусі ў цэлым прысвечаны дапаможнікі У. Е. Снапкоўскага («Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі», «История внешней политики Беларуси»), якія пабачылі свет у першых

дзесяцігоддзях XXI ст. На сённяшні дзень гэта першыя і адзіныя выданні, дзе сістэмна выкладзена гісторыя знешняй палітыкі Беларусі ад старажытнасці да сучаснасці.

Аднак па-ранейшаму абмежаванай застаецца колькасць манаграфічных даследаванняў, сярод якіх можна адзначыць працы А. М. Янушкевіча «Вялікае Княства Літоўскае і Інфлянцкая вайна 1558–1570 гг.» (але перыяд Рэчы Паспалітай прадсталены ў ёй літаральна некалькімі гадамі); С. А. Лашкевіча «Вільня і Масква ў канцы XVI ст.: дыпламатыя кампрамісаў».

Калі казаць пра баланс даследаванага і недаследаванага, заўважна наступнае. Па-першае, перыяд другой паловы XVI–XVII ст. з’яўляецца больш даследаваным, чым XVIII ст. Тлумачыцца гэта тым, што ў XVIII ст. правасуб’ектнасць Рэчы Паспалітай у міжнародных адносінах была абмежавана, а з цягам часу дзяржава ператварылася ў аб’ект знешняй палітыкі. Асобныя аспекты, звязаныя са знешняй палітыкай самой Рэчы Паспалітай (альбо ў дачыненні да яе) дадзенага перыяду, адлюстраваны ў працах некаторых гісторыкаў-даследчыкаў, якія займаюцца ўласна XVIII ст.: напрыклад, Д. В. Віцько, А. У. Мацука, Я. К. Анішчанкі, У. І. Пашкевіча. Па-другое, са сферы навуковага інтарэсу даследчыкаў выпадаюць асобныя вектары знешняй палітыкі: больш даследаванымі з’яўляюцца ўсходні і паўночны, па-за ўвагай засталіся заходні і паўднёвы. Па-трэцяе, дамінуе даследчыцкі падыход, пры якім знешнепалітычны курс Рэчы Паспалітай разглядаецца ў плоскасці «чыстай» палітыкі (на перыяд Новага часу гэта войны і дыпламатыя), а рэалізацыя эканамічных і культурных сувязей дзяржавы застаецца маладаследаванай.

У якасці заключэння можна сказаць, што перад сучаснай беларускай гістарыяграфіяй дадзенай прабемы стаіць шэраг актуальных задач, разам з тым ёсць і перспектывы іх вырашэння, паколькі адбылося ўсведамленне неабходнасці вывучэння палітычных традыцый мінуўшчыны, што з’яўляецца істотнай перадумовай навуковай актыўнасці ў дадзеным кірунку.